

KESZTHELYI TÖRTÉNETEK

BESZÉLŐ VÁROSOK SOROZAT

A sorozatot szerkeszti:
MISZLIVETZ FERENC

SZERKESZTŐ: MÁTAY MÓNICA – TAR FERENC

KESZTHELYI TÖRTÉNETEK

FELSŐBBFOKÚ TANULMÁNYOK INTÉZETE
2022

Beszélő városok sorozat

Szerkesztő:

Mátay Mónika – Tar Ferenc

Szakmai lektor:

Katona Csaba

Pók Attila

Olvasószerkesztő:

Reményi József Tamás

Kiadja:

Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete

Kőszeg – 2022

A könyv a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa által támogatott program keretében valósult meg.

2022©Bokányi Péter, Cséby Géza, Iglódi Endre, Iski Szilvia, Kardos Laura, Katona Csaba, Kériné Ódor Orsolya, Kocsis László, Kurucz György, Mátay Mónika, Müller Róbert, Pelcz István, Szabó István, Szarka Lajos, Tar Ferenc, Trádlér Henrietta

ISBN: 978-615-5742-40-8

ISSN: 2676-8089

Nyomdai előkészítés: Geo-Grafit Bt.

Nyomda: Z-Rox Nyugat Kft.

TARTALOM

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	7
ELŐSZÓ	9
I. ARISZTOKRATÁK A VÁROSBAN	11
Keszthely grófja: Festetics György	13
Tékozló fiú vagy reformer? Gróf Festetics László	19
A Festeticsek asszonyai	27
Hercegasszonyok	36
„Sok szeretettel mindannyiunktól neked és Papának”: a Festetics gyerekek levelei	44
II. HELIKON A TÓPARTON	51
A magyar Weimar	53
Kőszegről Keszthelyre: a nyelvújító Rájniss	61
„Munkával kelnek fel Emberek, Országok”: Batsányi János és a keszthelyi kör	66
„Mezítláb is szívesen itt vagyok én!”: Csokonai felbukkanásai Keszthelyen	75
Felfedezett hagyomány: modern Helikonok	85
III. CELEBEK, HÍRESSÉGEK	93
Simon Böske, az első magyar szépségkirálynő	95
Két nemzet hőse: Asbóth Sándor	102
Egy elfelejtett reformkori író-celeb: Nagy Ignác	109
A szorgos historikus: Fejér György	118
A Nemzeti Színház intendánsa, Leó gróf	125
Az 1936-os olimpikon: Csik Ferenc	133

IV. KESZTHELYI ATELIER	143
Álmok álmodói: a Georgikon alapítása	147
Betelepedés, emancipáció, polgárosodás	159
Bevándorlókból lokálpatrióták: a serfőző Reischl család	164
A cerszegi fűszeres atyja: Bakonyi Károly	173
Thália papjai: az Arénától a Balaton Színházig	179
A János vitéz Keszthelyen	189
V. EMLÉKPONTOK	197
Lengyel menekültek a Festeticsek városában	199
A jogfosztástól a megsemmisítésig	208
A keszthelyi Édes Anna	217
A fehér ember szobra: az 56-os forradalom mementója	224
Asszonyors a forradalomban: Fejes Lajosné emlékei	232
VI. TÉR – HÉTKÖZNAPOK	239
Vasúton a városba	241
Csak túlköl és megy	249
„Télen is zajos, mozgalmas élet van”	255
Fürdőélet	262
A Balaton-part	268
Keszthelyi anziksz	282
Forrás- és irodalomjegyzék	289
Képjegyzék	303
Név- és tárgymutató	305

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozunk a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetének, mert jelen kötet elkészítéséhez megfelelő intellektuális háttérrel biztosított és segített abban, hogy megtaláljuk a megvalósításhoz szükséges forrást. Külön köszönet illeti az Intézet igazgatóját, Miszlivetz Ferencet, a KRAFT kutatások keretében elindított Beszélő Városok könyvsorozat ötletgazdáját. Köszönjük az Intézet munkatársainak, Takácsné Varga Ágnesnek, Dóka Henriettának és Gellén-Kovács Ágnesnek, hogy támogatták a kötet elkészítését. Köszönjük Pók Attila lektori észrevételeit és tanácsait, amelyekkel hozzájárult ahhoz, hogy az egyes szövegek megfelelő politika- és társadalomtörténeti kontextusba kerüljenek. Köszönjük továbbá a Keszthely város történetét jól ismerő Katona Csabának értékes lektori megjegyzéseit. Hálásak vagyunk a kézirat körültekintő, lelkiismeretes olvasásáért, átgondolt és alapos lektori tanácsaikért, amelyek nélkül ez a kötet jelen formájában nem valósulhatott volna meg. Köszönettel tartozunk kollégáinknak és barátainknak, akik kritikai észrevételeikkel segítették a szöveg végső megformálását. Köszönet illeti olvasószerkesztőnket, Reményi József Tamást a lelkiismeretes olvasásért. Müller Róbert, amellet, hogy szerzőként szerepel a kötetben, szakmai véleményt adott az egyik bevezetőről, ami hozzájárult a szöveg pontosításához. Kurucz György szintén segített az egyik bevezető véglegesítésében. Fejes Lajosné egy interjú során beszámolt az emlékeiről, hogyan élte meg a kritikus 1956-os forradalmi napokat négy kisgyerekekkel, majd hogyan vészelte át a következő éveket egyedül, miközben önmagán kívül hat másik emberről gondoskodott. Köszönjük a beszélgetést!

Végül szeretnénk tisztelegni Benda Gyula emléke és hagyatéka előtt. Az *Atelier* fejezetcím ötletét tőle „kölcsonöztük”. Benda tanár úr így fogalmazott: „Keszthely sokszínű, tagolt település, amely a 19. század első felében sem közigazgatásilag, sem településföldrajzilag nem egységes. A zárt, városias települést északon és keleten szórtan betelepült szőlőhegyek veszik körül. (...) Keszthely foglalkozási szerkezete a várost megteremtő és fejlesztő gazdasági-társadalmi tényezőket tükrözi. Uradalmi központi volta, iskolái viszonylag népes tanult réteget vonzanak a városba, piacközponti szerepe a kereskedők, boltosok számát növeli. Differenciált kézműipara mellett a szőlőművelés a meghatározó.” Benda Gyula azt tanította, hogy legyünk pontosak, az ördög a részletekben van, de ne elégedjünk meg apró eredményekkel. És ne féljünk új úton járni, felfedezni az ismeretlent! Jelen kötetben ezzel próbálkoztunk.

A Szerkesztők

ELŐSZÓ

TISZTELT OLVASÓ!

Minden település kap több-kevesebb lehetőséget a sorstól, amelyekkel olykor tud élni, olykor nem. Néha a földrajzi helyzet, máskor a természeti adottságok, megint máskor tenni akaró és a szerencse folytán tenni is tudó emberek jelentik ezeket a lehetőségeket.

Keszthelyt a történelem elhalmozta ilyen lehetőségekkel. A középkorban fontos országút vezetett át rajta, a török háborúk során kiderült, hogy milyen jól védhető helyen fekszik, a bortermelés segítette a városiasodást, és a fürdőkultúra fogalmát is mintha erre a vidékre találták volna ki. Ezeknek az adottságoknak a felismerése és tettekké formálása azonban mégis csak emberi agyban történik, és Keszthely ezen a téren is szerencsés volt. A Festicsek, a Reischl-család mind-mind a helyi történelem országos történeté alakításán dolgoztak rendkívül sikeresen.

Munkájuk ugyanakkor nem fogott volna talajt a város polgárai nélkül. A polgárság az egyről a kettőre lépés ösztönével és nem kevés tehetséggel szállt be ebbe a várostörténetbe. Amikor a város és a Festicsek együtt kialakítanak egy keretet, akkorra már országos viszonylatban is olyan szintre jut a polgárosodás, hogy Keszthely szinte egymás után küldheti messzibe, országos, sőt nemzetközi pályára a polgárságából kihajtott tehetségeit. Asbóth Sándor, Goldmark Károly, Nagy Ignác vagy Schwarz Dávid sikere nem csupán négy tehetség véletlen ideszületése, hanem a fent említett adottságok következménye, grófok, városbírók, várkapitányok, történetírók, borosgazdák és cselédek sok évszázados közös műve is.

Iskoláival Keszthely a közvetlen környéken kívülre, a térségre is sugározni tudott, a tizenkilencedik században Deák Ferenc vagy az első verseit vélhetően épp itt író Batsányi János, a huszadikban Bernáth Aurél, Bertha Bulcsú, Csik Ferenc tanult itt azok közül, akik nem a városban születtek.

A tizenkilencedik század elején, az inkább még a Festetics grófok, mintsem a polgárosult város által meghatározott erőtérben gyakran megjelentek a látogatóba érkező művészek is, mint Csokonai Vitéz Mihály, Dukai Takách Judit, Berzsényi Dániel, Kisfaludy Sándor, Pálóczi Horváth Ádám. Művészek! Itt tartózkodásuk a Helikonnal nevet és intézményt is kapott, és valami jelet mindegyik ilyen vendég hagyott maga után. A járvány okozta kényszerű kihagyás után a 2022-ben újra megrendezésre kerülő Helikoni Ünnepe nagyszerű meglátásban máig az ő szellemi tőkéjüket, Keszthely iránti figyelmüket élvezzük. És a tudósok! Lovassy, Kitaibel, Nagyváthy, sorra venni lehetetlen őket.

Hadd említsek meg még valakiket, akik nélkül a város története magában állna, minden különösebb értelem nélkül. A történetírókat. A város történetének nem egy tudósa, tudós papja, betűvetője foglalkozott történetírással. Az ő munkájuk nem más, mint hogy időről időre rácsodálkozzanak, rákérdezzenek... mire is? Magára az építményre. A kötet szerzői keszthelyi, Keszthely környéki, Keszthely iránt érdeklődő, Keszthellyel foglalkozó történészek, a betűnek ugyanolyan fontos emberei, mint Fejér György volt.

A könyv Kőszegen jelent meg, és Keszthelyről szól. Azonos történelem, más-más fejlődési ívek és várostörténet, valahogy mégis ugyanaz a sors. Más-más lehetőségek, de gyakran hasonló urak. Kőszegen is érteni fogják ezt a gyűjteményt. Ráadásul a két várost mindig is összekötötték, ma is összekötik személyiségek, családok Rájnis Józseftől a Frida & Frida Könyvkereskedésig. Ennek a közös történetnek egy újabb, biztosan nem utolsó fejezete ez a könyv.

*Nagy Bálint
polgármester*